

MADDE BAĞIMLILIĞININ ŞİDDET ve ŞİDDET İÇERİKLİ SUÇ DAVRANIŞLARIYLA İLİŞKİSİ

Ali ÜNLÜ *

Uğur EVCİN **

Özet

Gençlerin şiddet ve şiddet içerikli suç davranışlarına yönelten en önemli etkenlerden biri madde kullanım ve bağımlılığıdır. Yurt dışında yapılan birçok araştırmada, madde bağımlılığı ile şiddet ve şiddet içerikli suça yönelme davranışı arasındaki ilişki, konuya dönük birçok farklı teori açısından ele alınmıştır. Buna karşın, ülkemizde söz konusu ilişkiyi inceleyen çalışmalarına yeterli değildir. Bu çalışmada, şiddet ve madde kullanımı arasındaki kavramsal çerçeveler literatür taraması ile özetlenmiş ve Türkiye’de yapılan bir araştırma ile teorik yaklaşımlar değerlendirilmiştir. İstanbul’da 28 ilçede, 154 lisede, rastlantısal yöntemle belirlenmiş olan 31.272 kişiye uygulanan bir anket çalışması doğrultusunda SPSS tabanlı istatistikî analizler yapılmıştır. Çalışma kapsamında tanımlanan bağımlılık yapıcı maddelerin tamamıyla (sigara, alkol, uçucu madde, esrar, ekstazi ve koka-in), şiddet ve şiddet içerikli suç olarak tanımlanan tüm davranış maddeleri arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Bu anlamda legal ya da illegal bağımlılık yapıcı maddelerden herhangi birini, en az bir kez deneyen gençlerin, şiddet ve şiddet içerikli suç davranışlarına yönelme durumlarının, hiç kullanmamış gençlere göre çok daha fazla olduğu saptanmıştır. Söz konusu çalışmanın, hem yurt dışındaki literatür çalışmalarındaki farklı teoriler ve yaklaşımlarla hem de ülke içerisinde yüksek popülasyonda sunulan araştırma içeriğiyle, Türki-

* Doç. Dr., eposta: aliunlu@gmail.com

** Psikolojik Danışman, Adli Tıp Uzmanı, Doktora öğrencisi.
eposta: evcinugur@gmail.com

ye’de madde kullanımı, şiddet ve şiddet içerikli suç davranışını açıklama ve önlenmesi ya da kontrol altına alınması konusunda oluşturulacak kamusal politikalar açısından önemli çıktılar sunduğu değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Madde Kullanımı, Bağımlılık Yapıcı Maddeler, Gençler, Suç, Şiddet, Davranış.

Giriş

Şiddet ve madde kullanımı arasında beklenen bir ilişki vardır. Her ikisi de önemli gençlik problemleridir. Bu nedenle literatürde pek çok çalışmaya rastlamak mümkündür. Şiddet davranışları gençler arasındaki yaygın sağlık problemlerinin başında gelmektedir (Rainone vd., 2006:247). Birçok toplumda gençler arasında şiddet, madde kullanımından daha yaygındır. İnsanların birbirini dövmesi, kesici/delici aletleri taşıması ve bunlarla etrafına tehditkâr tavırlar sergilemesi, herhangi bir çete kavgasına karışması genel olarak şiddet davranışı olarak kabul edilmektedir.

Gençler, başkalarına şiddet uygulayarak veya şiddete maruz olarak şiddete bulaşmaktadır. Şiddete karışmış gençler, karışmayanlara göre birçok konuda farklılık sergilemektedir. Şiddete karışanların düşük akademik performans sergilediği, yaşadığı muhiti daha güvensiz bir yer olarak algıladığı, daha çok suç çeteleriyle ilişkisinin olduğu ve daha çok sapkın davranışlar sergilediği görülmektedir (Rainone vd., 2006:248). Benzer şekilde şiddete maruz kalanlar da psiko-sosyal sorunlar yaşamaktadır.

Şiddet ile madde kullanımı arasındaki ilişkinin farklı boyutları bulunmaktadır. Maddelerin farmakolojik özellikleri ve saldırgan davranış sergilemeye açık **özellikleri** kadar, her ikisinin nerede meydana geldiği de bu ilişkinin boyutunu belirlemektedir. Özellikle gençlerin zamanlarının büyük kısmını geçirdiği okul gibi ortamlarda her iki olgunun varlığı sadece şiddete karışanları değil, her ikisinden de uzak duran gençleri de **etkilemektedir**. Lowry ve diğerlerinin (1999:350) yapmış olduğu çalışmada öğrenciler arasında sigara, alkol ve esrar kullanımı yaygın olan ve bu maddelerin kolay erişilebilir olduğu okullarda, şiddet olaylarının yüksek olduğu görülmektedir. Özellikle okul ortamında madde kullanan gençlerin okul kurallarını daha fazla

ihlal ettiği, arkadaşlarına yönelik şiddet uygulamaya daha yatkın oldukları bilinmektedir. Bunların yanında madde kullanmayan öğrencilerin illegal madde kullanma veya satma tekliflerine daha çok maruz kaldıkları görülmektedir (Lowry vd., 1999:354).

Şiddet sadece gençler arasında değil; yetişkinler arasında da önemli bir sorundur. Hatta birçok suçun kaynağı veya sonucudur. İnsanların gerek diğer suçları, gerekse şiddet içerikli suçları işleminde, madde kullanımı yine önemli bir katalizör görevi görmektedir. Şiddet içerikli suçlardan cezaevinde bulunan kişiler üzerinde yapılan araştırmalarda, suç esnasında alkollü olma oranı %41 iken, mala karşı işlenen suçlarda alkollü olma oranı ise %35 düzeylerinde olduğu görülmektedir. Bu oran özellikle tecavüzcüler arasında %50 ile %65 oranında değişmektedir (Markowitz, 2005:21). İlegal maddelere göre şiddet içerikli suçlar değerlendirildiğinde, şiddet içerikli suç işleyen hükümlülerin %85'nin aynı dönemde illegal bir maddeyi kullanmaya devam ettikleri tespit edilmiştir. Ancak bu oranların çocuk suçlularda belirleyici olmadığı, ergenlerin esrar kullanımı neticesi daha agresif davranışlar sergiledikleri görülmektedir (Markowitz, 2005:21).

Bu konudaki araştırmalar temelde iki farklı boyutta incelenmektedir. Bazı çalışmalar şiddete maruz kalmanın veya şahit olmanın bireyleri madde kullanımına yönelttiği üzerine odaklanırken; diğerleri ise madde kullanımının şiddete yönelttiği üzerine odaklanmaktadır.

İlk yaklaşıma göre, şiddete şahitlik etmek veya şiddete maruz kalmak en büyük stres kaynaklarından. Bu stres kaynağıyla baş etmek için bireyler kendi kendine tedavi (self-medication) yöntemi olarak madde kullanabilmektedirler (Inandi vd., 2009:194; Sullivan vd., 2004:489; Vermeiren vd., 2003:538). Gelişim psikolojisi açısından bireylerin küçük yaşlarda doğrudan veya dolaylı olarak şiddete maruz kalması onlarda nöro-biyolojik değişimler meydana getirmektedir. Bu durum onların ruh sağlığı gelişimi üzerinde ciddi hasarlara sebebiyet vermektedir (Hedtke vd., 2008:634). Bu ruh sağlığı ile madde kullanımına daha yatkın olabilmektedirler.

Depresyon semptomları ile bireylerin kendileri, başkaları ve dünyayla ilgili olumsuz inançları arasında negatif bir ilişki gözlemlenmektedir. Şiddete uğramış kişilerde bu tür semptomlar rahatlıkla görülebilmektedir. Madde kullanan bireylerde oluşan bilişsel veya

duyuşsal bozukluklar sebebiyle, riskleri tanıma ve onlardan kaçınma kabiliyetlerinin sınırlı hale geldiği ve bu nedenle de daha fazla mağdur oldukları görülmektedir (Hedtke vd., 2008:634). Bu tür kişiler, madde kullanarak rahatlamayı, sorunlarını madde kullanımı ile çözmeyi tercih edebilmekte veya doğru karar verme gibi gelişim becerileri sınırlı hale gelebilmektedir. Bu nedenlerle şiddete şahit olanlar arasında sigara, alkol ve diğer illegal maddeleri kullanma ve sarhoşluk oranlarının, normal insanlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir (Kliewer vd., 2006:456).

Diğer yaklaşım ise, madde kullanımının veya buna bağlı alt kültürün şiddete yönelttiği üzerine odaklanmaktadır. Araştırmaların büyük çoğunluğu bu iki fenomenin bu boyutu üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu ilişkinin boyutlarını açıklayan üç temel yaklaşım aşağıda özetlenmiştir.

1. Farmakolojik Etkiler

Madde kullanımı vücudun biyolojik veya farmakolojik mekanizmasını değiştirmek suretiyle şiddete neden olmaktadır. Madde kullanımı, insan sağlığı üzerinde ölümcül etkileri olan ve istenmeyen farmakolojik özelliklerinden dolayı insanların hastanelerin acil bölümlerine gitmesinde ilk altı sebepten biridir (Vitale ve Mheen, 2006:4). Madde kullananlar arasında şiddet olaylarına karışma oranı normal nüfusa göre çok daha yüksektir (Ünlü vd., 2013:158). Mesela Neale ve diğerlerinin bağımlılık tedavisi gören kişiler üzerinde yaptığı çalışmada hastaların yaklaşık beşte biri (%18), son üç ayda bir saldırganlık davranışında bulduklarını, dörtte birinin (%25) son altı ayda şiddete maruz kalarak mağdur olduklarını ve %6'sının ise aynı zamanda hem mağdur hem de fail olduklarını tespit etmişlerdir (Neale vd., 2005).

Farmakolojik yaklaşımları dört önerme grubu içinde değerlendirmek mümkündür (Hoaken ve Stewart, 2003:1535). Birinci önermeye göre, maddeler farmakolojik özelliklerinden dolayı insanın psiko-motor sistemlerinde değişim meydana getirmektedir. Bu durum bireyin haz/heyecan alma ve ödüllendirme sistemleri üzerinde etki oluşturmaktadır (Hoaken ve Stewart, 2003:1535). Her maddenin vermiş olduğu farklı haz ve heyecan duygusu bulunmaktadır. Kişi bu

haz duygusunu sürdürmek için madde kullanımına devam etmektedir. Ancak maddelerin farmakolojik etkisi kişilerin tutum ve davranışlarını da etkilemektedir. Kullananlar daha duygusal tepkiler sergileyebilmektedirler.

İkinci olarak, farmakolojik etkiler bireyin kaygı ve/veya tehdit sistemlerinde değişim meydana getirmektedir. Tipik olarak bireyler tehditle veya kaygı verici bir durumda kaldıklarında, şiddeti bir cezalandırma aracı olarak kullanabilmektedirler (Hoaken ve Stewart, 2003:1535). Mesela maddenin tesiri altındayken, çevreleriyle ihtilafa düştükleri konularda, daha saldırgan tutum sergileyebilirler veya münakaşaları şiddet ile sonlandırmayı tercih edebilirler. Yine madde kullanımı ile kabaran, başkalarına yönelik öfke, şiddete dönüşerek giderilmeye çalışılabilir. Günlük hayatta birine duyduğu kızgınlık, madde tesiri altındayken şiddet uygulayarak giderilmeye çalışılabilir.

Üçüncü olarak, maddelerin farmakolojik özellikleri acı sistemlerini değiştirebilmektedir. "Idiosyncratic sistem" olarak da bilinen bu mekanizma, madde kullanımı ile etki altına alınmakta ve insanların duydukları acı hassasiyetinin düşürülmesi neden olmaktadır. Bunun neticesinde, insanların şiddet olaylarına daha fazla karışması mümkün hale gelebilmektedir (Hoaken ve Stewart, 2003:1535).

Son olarak, farmakolojik özellikler insanın bilişsel kapasitesini zaafa uğratmaktadır. Bireylerin genel motivasyonundan karar verme mekanizmasına kadar birçok yetisi, madde kullanımından dolayı sağlıklı işlememektedir. Bireylerin madde tesiri altındayken vermiş olduğu psikolojik tepkilerin veya beyinsel fonksiyonların yeterince sağlıklı olmadığı savunulur (Hoaken ve Stewart, 2003:1535).

Özellikle illegal maddelerin farmakolojik özellikleri, literatürde daha geniş tartışmalara sebebiyet vermektedir. Maddelerin etkileri birbirinden çok farklı olduğu için her maddenin bireyleri şiddete yöneltmediği görülmektedir. Öte yandan bireyler sadece maddenin tesiri altında şiddete yönelmemekte, şiddet mağduru olmalarına sebebiyet de vermektedir (Ünlü vd., 2014b:82). Alkol ve diğer maddelerin etkisi altında, bireylerin sağlıklı karar veremedikleri, bulunmaları gereken mekânları seçmekte veya buldukları mekânda nasıl davranmaları gerektiği konusunda doğru davranışlar sergileyemedikleri ve kendilerini koruyamadıkları saptanmıştır. Bunun sonucu olarak

da gasp, hırsızlık, tecavüz gibi suçların mağduru olabilmektedirler (Kuhns ve Clodfelter, 2009:70; Markowitz, 2005:22).

1.1. Alkol

Sigaradan sonra en çok tüketilen bağımlılık yapan madde alkoldür. Nikotin ile şiddet arasında belirgin bir ilişki tespit edilememiştir; ancak yasal bir madde olan alkol ile şiddet ilişkisi üzerine yapılan araştırma sayısı çok fazladır. Bağımlılık yapan birçok madde illegal sınıfta olduğu için bireyin şiddete veya suç ilişkisi sadece tükettiği madde ile sınırlı değildir. Ancak alkolün yasal ve kolaylıkla erişilebilir olması sebebiyle tüketim sonrası, kişinin davranışlarındaki değişimin, farmakolojik nedenlerden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Alkol, tüketiminden etkisinin kaybolma süresine kadar beynin ödül mekanizmasını ciddi şekilde etkilemektedir (Hoaken ve Stewart, 2003:1536). Alkol tüketimi sonrası şiddet sergileme ihtimali 24 saate kadar sürebilmektedir. Ancak bu ihtimal 24 saatten sonra belirgin bir düzeyde azalmaktadır (Haggård-Grann vd., 2006:104). Öte yandan belirli sıklıkla alkol tüketme ile şiddet olaylarına karışma arasında pozitif bir ilişki vardır. Alkol tükettiği dönemle şiddet olaylarına karışma arasındaki pozitif ilişki, 12 aylık dönemde çok daha belirgin olarak gözükmektedir. Bir başka ifadeyle sıklıkla alkol tüketme, bir yaşam tarzı belirtisidir ve bu tür yaşam tarzına sahip olanların şiddet olaylarına karışma sıklığı daha fazladır.

Ergenlerin alkol tüketmesinde de benzer sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Son bir yıl içinde şiddet içeren davranışlar sergileme oranı, haftalık alkol tüketenlerde 1.4 kat daha fazladır (Chermack vd., 2010:194, Swahn ve Donovan, 2006:2015). Alkol kaynaklı kavgaların oranı, erkekler arasında %11 iken; kadınlarda bu oran %6 civarındadır. Genel kavgalarda bireylerin %11'nin kavga esnasında alkollü olduğu görülmektedir (Swahn ve Donovan, 2006:2015). Özellikle gençlerin düzenli olarak ve çok miktarlarda alkol tüketmesi, onları şiddet olayları içine daha çok ittiği ve yeni şiddet hadiselerine davetiye çıkardığı iddia edilmektedir (Swahn ve Donovan, 2006:2026).

Cook ve Moore (1993)'un yaptığı çalışmada alkol tüketimi ile soygun/gasp, tecavüz ve saldırı suçları arasında pozitif bir ilişki görülürken, cinayet suçları üzerinde etkisinin olmadığı görülmüştür. Alkol

fiyatlarının vergilendirme ile yükseltilmesi tecavüz ve soygun/gasp suçlarını düşürürken, saldırı ve cinayet suçları üzerinde bir değişiklik meydana getirmediği görülmüştür (Cook ve Moore, 1993:193). Chaloupka ve Saffer'in çalışmalarında da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Bira fiyatlarının vergilerle yükseltilmesiyle soygun, tecavüz ve cinayet suçlarının oranları düşerken, saldırı suçlarında bir değişikliğin olmadığı görülmüştür (Chaloupka vd., 1999:10). Markowitz (2005:37) ise, alkol satışı yapan mekân sayısı ile tecavüz suçları arasında pozitif bir ilişki tespit ederken, bira fiyatları ile tecavüz ve soygun arasında bir ilişki tespit edememiş; bira fiyatlarının sadece saldırı suçları ile ters orantılı olduğunu tespit etmiştir.

1.2. Esrar

Esrar hafif öfori, gevşeme, zaman algısında bozulma, duyuusal deneyimlerde artma, kısa-sürelili hafıza bozukluğu, motor becerilerinde yetmezlik ve reaksiyon süresi dâhil algısal değişikliklerle karakterize edilen bir bilinç değişikliği durumu meydana getirir. Esrar bu sorunlara ek olarak, psikiyatrik hastalıklara yatkınlığı olan kişilerde; panik atak, paranoya, anksiyete ve hatta psikoz gibi psikiyatrik bozukluklara da neden olabilir (Boles ve Miotto, 2003:165).

Kronik esrar kullanımı, beyinde dikkat ve karmaşık akıl yürütme işlevselliği gibi bilişsel yetilere zarar vermektedir. Yoğun esrar kullanımı ise, geçici hafıza, tanıma hafızası gibi hafıza fonksiyonlarını etkilemektedir. Bunların yanında, kişinin bulunduğu ortama uygun tepkiler vermesini sağlayan becerilerini etki altına aldığı için, kişinin bireysel çatışmalar yaşamaması, tepkisel davranışlar sergilemesi ve saldırgan davranışlar sergilemesi mümkündür (Moore ve Stuart, 2005:174).

Esrar kullanımı ile şiddet arasında bazı araştırmalar bir ilişkinin olmadığını iddia ederken, bazıları ise var olduğunu savunmaktadır. Arseneault ve diğerlerinin (2000:979) yapmış olduğu araştırma sonuçlarına göre, cinsiyet, sosyo-ekonomik ve psikiyatrik göstergeler, hatta alkol kullanımı bile kontrol edildiğinde, esrar kullananların kullanmayanlara göre 3.8 kat daha fazla şiddet eylemleri sergiledikleri, sergiledikleri şiddetin %28'nin tek başına esrar kullanımından kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Esrar kullanımı ve şiddet arasındaki ilişki yaşa göre değişmektedir. 12-21 yaş arasında esrar kullananlar arasında şiddete yatkınlık daha yüksek iken, 21-28 yaş arasında esrar kullanımı, şiddet yatkınlığını etkileyen belirgin bir faktör olmaktan çıkmaktadır. Bunun erken yaşlarda esrar kullanan kişilerin akranlarına göre daha sapkın davranışlar sergilemesinden kaynaklandığı düşünülmektedir (Moore ve Stuart, 2005:177).

Esrarın yasallaştırılması ile şiddet olayları arasında pozitif bir ilişki olduğu, yasallaşma sonrası tecavüz, soygun ve saldırı suçlarında artış gözlemlendiği raporlanmıştır (Chaloupka vd., 1999:17). Öte yandan, kısa süreli esrar kullanımının saldırgan davranışları engellediği bilinirken, uzun süreli kullanımın sinir sistemini değiştirdiği ve kullanıcıyı şiddet eylemlerine yönelttiği görülmektedir (Markowitz, 2005:22).

Esrar ve şiddet arasındaki ilişki hangi yaşlarda, ne miktarda ve hangi ortamlarda kullanıldığına bağlı olarak değişmektedir. Moore ve diğerleri (2005:185) esrar ile şiddet arasındaki ilişki üzerine yaptıkları literatür taramasında netice olarak; esrar ile şiddet arasında bir ilişkinin olduğunu; bu ilişkinin esrarın farmakolojik özelliklerinden ziyade, çevresel ve durumsal etkilerden kaynaklandığını, sadece yoğun/akut esrar kullanımının veya esrar yoksunluğunun şiddete yöneltebileceğini, ancak bu ilişkiyi destekleyen güçlü araştırma bulgularının olmadığını ifade etmektedirler.

1.3. Kokain

Kokain kullanımı ile tetiklenen patolojiler içinde, paranoya ile karakterize edilen psikoz, bozulmuş gerçeklik testi ve halüsinasyonlar bulunmaktadır. Kokain, hareketliliği bastırma eğiliminde olan esrar ve eroinin aksine, sinirlilik ve fiziksel saldırganlığa neden olabilir. Bunlara ilaveten kokain kullanımı hiper-farkındalık, hiper-vijilans, ve psiko-motor ajitasyonu ve deliryuma neden olabilir. Kokain yoksunluğu ayrıca depresyon, anksiyete, ajitasyon ve yoğun ilaç kullanımına özlem belirtileri üretebilir (Boles ve Miotto, 2003:167).

Kokain kullanımının depresyon, paranoya, sinirlilik ve şiddete sebep olduğu, kokainin toz formunda alınması durumunda, etkilerinin daha yavaş hissedildiği bilinmektedir (Markowitz, 2005:22). "Crack kokain" kullanımının toz suretiyle, normal kokain kullanımı-

na göre daha fazla şiddetle ilişkisi bulunmuştur (Vaughn vd., 2010:181). Kokain ve sentetik uyarıcılar gençler üzerinde daha kuvvetli bir etkiye sahiptir ve kullananların yetişkinlere göre daha fazla şiddet eylemleri sergilediği görülmektedir. Ayrıca kişilik bozukluğu olanların, bu tür madde kullanımı daha fazla şiddetle sonuçlanmaktadır (Hoaken ve Stewart, 2003:1544). Kokain ve şiddet üzerine yapılan araştırma sonuçları, yukarıda özetlenen durumlarla paralellik arz etmektedir. Neredeyse bütün araştırmalarda kokainin her formatta kullanımı ile şiddet olayları arasında pozitif bir ilişki olduğu gözlenmektedir.

1.4. Opiad

Opiadlar veya en yaygın formatıyla kullanılan eroin genellikle analjezi, değişmiş ruh hali (genellikle öfori), azalmış anksiyete ve solunum depresyonu üretir. Opiadlar geçici şiddet davranışını engeller, ancak opiyat çekilmesi (yoksunluk) provokasyona neden olabilecek saldırgan ve savunmaya dayalı tepkileri abartmak eğilimindedir. Maddenin çekilme ibareleri, kullanan kişinin maddeyi son aldığı andan itibaren 8-12 saat sonra ortaya çıkmaya başlayabilir. Bu durumda bireyler ajitasyon, saldırganlık, hiperaljezi, aşırma, sinirlilik, huzursuzluk hali, anksiyete, kas ağrıları ve kemik ağrısı, kramp ve ishale karşılaşabilirler (Boles ve Miotto, 2003:168).

Opiadların insan ve hayvan üzerindeki etkileri gözlemlendiğinde şiddet davranışını düşürdüğü görülmektedir. Diğer yandan, bu sonucun madde toleransının artması ile değiştiği ve daha yüksek miktarlarda madde kullananların şiddete eğilimlerinin arttığı tespit edilmiştir. Ancak madde tesiri altındayken, kişilerin buldukları duygu durumundan dolayı şiddete eğilimli olmadıkları, polis yakalamalarında eroin bağımlılarının, diğer gözaltına alınanlara göre daha az şiddet gösterdikleri de tespit edilmiştir (Chermack vd., 2010:195; Hoaken ve Stewart, 2003:1544; Kuhns ve Clodfelter, 2009:71).

Bu konuda yapılan birçok araştırma sonucu birbiriyle çelişkili durumda olsa da bu konudaki genellenebilir sonuçlar şöyle özetlenebilir: a) eroin kullanımı ile şiddet arasındaki ilişkinin kişilerin özelliklerinden çok etkilendiği, b) madde tesiri altındayken kişinin şiddet eylemlerine yönelmediği; ancak tolerans gelişimi ve yoksunluk nede-

niyle kullananların şiddete yatkınlık gösterdiği görülmektedir (Chermack vd., 2010:195; Hoaken ve Stewart 2003:1544; Kuhns ve Clodfelter 2009:71).

1.5. MDMA veya Ecstasy

Amfetaminin en önemli davranışsal etkileri arasında, kullananların ruh halini hem akut hem de kronik olarak değiştiren özellikler bulunmaktadır. Kronik amfetamin türevi madde kullananlarda en belirgin ortaya çıkan özellik ise, davranışsal patolojik gelişimdir. Bu patoloji paranoya ile karakterize edilen psikoz, bozulmuş gerçeklik testi ve halüsinasyonlar içerebilir. Amfetamin kullanımı sinirlilik, fiziksel saldırganlık, aşırı duyarlılık, aşırı tetikte olma, ve psiko-motor ajitasyon arasında değişen çeşitli etkiler üretir. Buna ek olarak, amfetamin yoksunluğu depresyon, anksiyete, ajitasyon ve maddeye aşerme belirtileri üretebilir (Boles ve Miotto, 2003:161).

MDMA'nın insan ve hayvan üzerindeki etkileri üzerine yapılan araştırmalara göre, bu tür maddelerin kullanımı ile şiddet arasında bir ilişki görülmektedir. Ancak bu ilişki madde kullanım miktarına göre değişmektedir. Düşük miktarda kullanımı sonucu, bireylerde anksiyojenik davranışlar olarak kabul edilen sosyal sorgulama, beden hijyenine dikkat etmeme ve saldırganlık davranışlarında azalma görülmektedir. Ancak yoğun miktarda ve uzun süreli kullanımı neticesi, bireylerde şiddet eğilimi görülmektedir (Boles ve Miotto, 2003:161).

Bağımlılık yapan maddeler birlikte değerlendirildiğinde, alkol ve kokain kullanımı ile şiddet arasında bir ilişki ön plana çıkmaktadır. Diğer maddelerin farmakolojik özelliklerinden daha çok, yoğun kullanım veya bağımlılık neticesi kişinin yaşam tarzının değişmesi, şiddet uygulayabilecek veya şiddete maruz kalabilecek durum ve ortamlarda kalması gibi faktörlerin daha belirleyici olduğu görülmektedir (MacDonald vd., 2008:204).

Şiddet ve madde kullanımı konusunda yapılan araştırmaların en büyük kısıtlılığı, kişinin ne miktarda madde tükettiğinin tespitin kolay olmamasıdır. Ancak **bilinmektedir** ki, bireyin tükettiği madde miktarı, kullandığı maddenin saflık derecesi ve nihayetinde kullandığı andaki psikolojik durumuna göre maddenin davranış üzerinde etkileri farklılaşmaktadır (Kuhns ve Clodfelter, 2009:71). Bu konuda

ne kadar miktarın insan davranışını ya da tepkilerini değiştirebildiği netleştirilmiş değildir. Kişinin biyolojik veya psikolojik durumuna göre maddelerin etki derecesinin değişmesi sebebiyle alınan belirli bir miktar maddenin doğrudan şiddete sebep olacağı iddia edilemez. Mesela bazı bireylerin alkol etkisi ile şiddete doğrudan yönelmediği, saldırgan davranışlar sergilediği, hatta sakinleştirici etkilerinin olduğu da görülmektedir (Markowitz, 2005:22).

Bunlara ilaveten çoklu madde kullanımı da yine sonuçları etkileyen bir faktördür. Mesela benzodiazepin veya antidepresan kullanımının şiddete yöneltmediği, ancak alkol ile birlikte tüketildiğinde şiddet sergileme davranışına neden olduğu saptanmıştır (Haggård-Grann vd., 2006:104). Çoklu madde kullanımı tek başına şiddet ile belirgin bir ilişkiye sahip olmasının yanında, çoklu madde kullanan kişilerin kendi yaşadıkları toplumda farklı bir alt kültüre sahip olduğu görülmektedir. Aliaskarov ve diğerlerinin (2010:72) yapmış olduğu çalışmada, ABD’de zenciler arasında çoklu madde kullanım oranının daha yüksek olduğu ve sosyo-demokratik göstergelerden bağımsız olarak, onların şiddete yatkınlığı üzerinde, çoklu madde kullanımının halen belirleyici olduğu tespit edilmiştir.

2. Ekonomik Teoriler

İnsan davranışlarının rasyonel kararlardan oluştuğu, bireylerin herhangi bir davranışı sergilemeden önce sonuçları ile ilgili hesaplamalar yaptıkları üzerine kurulu bu yaklaşımda, madde kullanımı veya ticareti ile insanların bazı çıkarlar veya kazanımlar bekledikleri iddia edilmektedir. Bu konudaki araştırmalar, iki grup altında yoğunlaşmaktadır. Birincisinde, bir sonuca ulaşmak için maddelerin bilinen etkilerinden ve şiddetten faydalanıldığı iddia edilirken, diğer çalışmalarda ise, özellikle illegal madde ticaretinde istenilen sonuçların elde edilmesi için şiddetin kaçınılmaz olduğu vurgulanmaktadır.

Bireyler cesaret kazanmak veya davranışları için bir özür oluşturmak için maddelerden faydalanmayı tercih ediyorsa, madde kullanımı ile şiddet arasındaki ilişki kuvvetlenmektedir. Mesela maddenin tesiri altında işlediği şiddet eyleminden dolayı daha az ceza alacak olursa, bireyler bunun hesabını yapabilmektedir. Çünkü bireyler, herhangi bir davranışı sergilemeden onun getirisini ve götürüsünü

hesaplamaktadırlar. Eğer mahkemeler veya kanunlar alkol tesiri altında tecavüzü, hafifletici bir sebep olarak kabul ediyorsa, bireyler bu tür eylemlere daha kolay yönelmektedirler. Aynı şekilde madde bağımlısı biri, para temin etmek için soygun veya gasp suçunu işlerse ve kişinin bağımlılığı, hafifletici bir neden olursa, bu tür vakalar artabilmektedir (Hoaken ve Stewart, 2003:1537).

Kanun koyucu, maddelerin bilinen etkilerinden dolayı, bireylerin sağlıklı karar veremediklerini ve bu kusurun, alacakları cezada indirim sebep olması gerektiğini öngörmektedir. Ancak bu tür düzenlemelerin olduğu ülkelerde, şiddet olayları olmayanlara göre daha yaygındır. Bir başka ifadeyle, alkollü sürücünün trafik kazasında birini öldürmesi, kasten adam öldürmesine göre daha az ceza alacağı bir suçsa, bu tür davranışlardan insanların fazla kaçınmadığı iddia edilebilir. Ancak kanunlar madde kullanımını bir kusur olarak kabul etmezse, bireylerin alacağı ceza kasten o suçu işlemekten farklı olmayacaksa, bireylerin alkol alarak araç kullanmaktan kaçınacakları düşünülmektedir. Bu durum maddenin farmakolojik özelliklerini değiştirmez, ancak kişinin farmakolojik etkilerden kaçınmasını sağlayabilir.

Bu konuyla ilgili diğer husus ise, bazı suçları işlemek isteyen kişilerin maddeyi cesaret kazanmak için kullanıyor olmasıdır. Tecavüz, terör, soygun veya gasp gibi şiddet içerikli suçları daha kolay işlemek için suçlular maddeye ihtiyaç duyabilirler. Maddeler, istenmeyen farmakolojik özellikler nedeniyle değil, tam tersine istenen farmakolojik özelliklerinden dolayı kullanılabilirler.

Ekonomik teorilere ilişkin diğer yaklaşımsa, uyuşturucu suçlarından dolayı sistematik bir şiddetin ortaya çıktığıdır. Bu tür şiddetin üç temel kaynağı vardır: a) madde temin etmek için işlenen şiddet içerikli suçlar, b) suç örgütlerinin birbirleriyle mücadelesi sonucu meydana gelen şiddet ve c) son olarak örgütlerle devletin arasındaki mücadeleden kaynaklanan şiddettir (Markowitz, 2005:23).

2.1. Madde Temininden Kaynaklı Şiddet

Öncelikle madde kullananlar sürekli artan ihtiyaçları sebebiyle her zaman maddeye ihtiyaç duyarlar. Ancak düzenli bir işte çalışmayan ve birçoğu maddi imkânsızlıklar içinde kıvranan bağımlılar, madde tedarik etmek için ya doğrudan madde satanlara karşı şiddet

uygulayabilmekte ya da maddenin bedelini karşılamak için soygun ve gasp gibi şiddet içerikli suçlara yönelmektedirler (Friman, 2009:286; Goldstein, 1985:490; Goldstein vd., 1989:651; Hoaken ve Stewart, 2003:1534; Markowitz, 2005:23). Mesela kullananların satanlardan madde çalması, borçlarını ödeyememesi gibi sebeplerden dolayı satıcıların kullanıcılara şiddet uygulaması ile kullananların para ihtiyacını gidermek maksadıyla başkalarını şiddet içerikli suçlarla mağdur etmesi bu kategoriye giren şiddet olaylarıdır.

2.2. İlegal Pazar Hâkimiyeti Sağlamaktan Kaynaklı Şiddet

İlegal madde ticareti içerisinde olan birçok kişi veya grup pazar hâkimiyetini korumak, pazarda bulunabilmek için diğer kişi ve gruplarla mücadele içindedir. Şiddet eylemleri sadece pazar hâkimiyeti değil, aynı zamanda hiçbir kuralın bulunmadığı bu pazarda hem bazı kuralların oluşmasına hem de anlaşmazlıkların giderilmesinde bir çözüm aracı olarak kullanılmaktadır (Hoaken ve Stewart, 2003:1535). Şiddet aynı zamanda illegal örgütlerde bir yönetim biçimidir. Örgüt lideri, yönetimi altındaki insanları kontrol altında tutmak, çözülmeye karşı gözdağı vermek veya liderin sorgulanmamasını sağlamak için şiddeti kullanabilmektedir (Reuter, 2009:276).

İlegal madde ticaret hacminin artması ile sistematik şiddetin artması beklenmektedir. Çünkü genişleyen pazarda var olmak isteyen kişiler ve gruplar birbirleriyle daha fazla mücadele etmektedirler (Hoaken ve Stewart, 2003:1534). Hatta örgütler arasındaki ihtilaflar, sadece belirli bir bölgeyi kontrol etmekten değil, o bölgede faal olabilmek için ödenen rüşvetin sağlayacağı korumadan da kaynaklanabilir. Özellikle bazı Güney Amerika devletlerinde, rüşvet ile kontrol altında tutulan devlet yetkililerinin sağladığı koruma ve dokunulmazlıktan sadece bir grubun faydalanması ve diğerinin yok olması istenmektedir (Reuter, 2009:277).

Öte yandan pazara giren her yeni kişi ya da grup rekabet ettiği için madde fiyatını düşüreceğinden yeni aktörlerin pazarda olması istenmeyecektir. Bu nedenle yeni grupların pazara girmesi eskiler tarafından engellenmeye çalışılacaktır. Diğer bir boyutu ise, kolluk kuvvetlerinin aktif mücadelesi madde fiyatlarını arttıracaktır ve artış ile piyasada kalabilen kişi ya da gruplar daha fazla kar marjı ile iş

yapacaklardır. Bu büyük kar marjı yeni aktörleri **cezbedecektir**. Pazardaki payını ya da kâr marjını korumak isteyen aktörler ise yeni katılımları engellemeye çalışacaktır (Markowitz, 2005:23).

Werb ve diğerlerinin (2011) koluğun uyuşturucu satıcıları ile şiddet arasındaki ilişkileri inceleyen araştırmalar üzerinde yaptığı literatür taramasında, bazı araştırmaların koluğun arz ile etkin mücadelesinin şiddeti azalttığını ortaya koyarken, bazılarının ise şiddeti arttırdığını saptamıştır. Ancak ampirik çalışmalar, illegal madde ticaretini azaltmaya yönelik mücadelenin, cinayet suçları başta olmak üzere şiddet içerikli suçları arttırdığını göstermektedir. Koluğun illegal pazardaki anahtar aktörleri yakalaması ile kârlı olan bu pazarda boşluk oluşturduğu ve bu boşluğu yeni finansal bir fırsat olarak görenlerin hızla doldurmak istediği görülmektedir (Werb vd., 2011).

2.3. Örgütlerle Kolluk Arasında Meydana Gelen Şiddet

Şiddete kaynaklık eden üçüncü sebep ise, uyuşturucu ticareti yapan kişi veya grupların devletle mücadelesi esnasında şiddet olayları artmaktadır. Birçok çete üyesi çatışmalarda ölürken, devletin içinde de bu şiddetten kolluk ve yargı güçleri nasibini almaktadır (Markowitz, 2005:28). Mesela 1980'lerde Kolombiya hükümeti en büyük uyuşturucu suç örgütü olan Pablo Escobar ile mücadele kararı almış ve bu mücadele esnasında Pablo Escobar'ın talimatıyla 1990'lı yıllara kadar 500 polis memuru, 40 hâkim ve birçok politikacı, hatta bakan öldürülmüştü. Benzer bir süreç de Meksika'da yaşanmış, 2006'da uyuşturucu suç örgütleriyle mücadele kararı alan hükümetin uygulaması 2012 yılına kadar 4000 polis memurunun ve yaklaşık 60.000 kişinin uyuşturucudan kaynaklanan şiddetten dolayı ölmesi ile neticelenmiştir (Friman, 2009:286; Goldstein, 1985:490; Goldstein vd., 1989:651; Markowitz, 2005:23)

Benzer bir sürecin ABD'deki gelişimini inceleyen uzmanlar aynı sonuçlarla karşılaşmışlardır. 1980'li yıllarda Güney Florida'da kokain ticaretini kontrol etmek isteyen Kolombiyalı ve Kübalı suç örgütleri, birbirleriyle şiddetli bir mücadeleye girişmişlerdi. Bu mücadele Kolombiyalı Cali örgütünün pazar hâkimiyeti ile sonuçlanmıştır. Bu süreç esnasında şiddet eylemleri artmış, ancak bir örgütün hâkimiyetinin sağlanmasından sonra tekrar normal seyrine dönmüştür. 1990'lar

sonrasında ise, pazarı kontrol etmek isteyen Meksikalı gruplar ile bu örgüt arasında yine kanlı bir mücadele başlamıştır. Pazar hâkimiyeti bu sefer Meksikalı grupların eline geçmiştir. Bu değişimlerin yaşandığı şehirlerde şiddet olayları değişime paralel olarak azalıp artmıştır (Friman, 2009:287; Rodriguez ve Ramirez, 2012; Tuckman, 2012).

Uyuşturucu ticaretinden dolayı sistematik bir şiddetin meydana geldiği, birçok makro düzey çalışmada da görülmektedir. Mesela 1990'lı yılların sonunda, New York şehrinde meydana gelen cinayetler incelendiğinde, cinayetlerin yaklaşık dörtte üçünün (3/4) uyuşturucu nedeniyle işlendiği görülmektedir. Öldürülen kişiler ya uyuşturucu temin etmek için hırsızlık yaparken, ya madde satılan belirli bölgeyi korumak için ya da madde ticaretinden kaynaklanan borçları tahsil ederken öldürüldüğü görülmektedir (Friman, 2009:287).

Madde kaynaklı sistematik şiddetin genel olarak, kokain ve eroin kaynaklandığı görülmektedir. Çünkü her iki maddenin sokakta erişimi diğerlerine göre daha zordur ve daha pahalıdır (Boles ve Miotto, 2003:160). Maddelerin sokaktaki değeri şiddeti belirleyen unsurlardan biridir. Bu nedenle madde fiyatlarının yükselmesi ile şiddet olayları arasında pozitif bir ilişki beklenmektedir. Maddelere talep elastik değildir. Bağımlılık faktörü eklendiği için kullananların bu maddeleri satın almada daha fazla paraya ihtiyacı olmaktadır. Bu nedenle fiyatların artışı ile mala karşı işlenen suçlarda artış olmaktadır (Chaloupka vd., 1999:195; Cook ve Moore, 1993; Markowitz, 2005:28).

Öte yandan benzer bir ilişki şiddet suçlarından mağdur olma konusunda da vardır. Markowitz'in (2005:37) yaptığı çalışmada, kokain fiyatlarının artması ile saldırı suçlarının azalması arasında ters bir ilişki vardır. Kokain fiyatlarının yüksek olduğu yerlerde daha az kişi saldırı suçlarından mağdur olmaktadır. Ancak esrarın legal hale getirildiği yerlerde ise saldırı suçlarının arttığı görülmektedir.

3. Çevresel ve Durumsal Faktörler

Sapma davranışlarını inceleyen teoriler başta olmak üzere çevresel ve durumsal faktörleri dikkate alan teorilerin bakışına göre de madde kullanımı ve şiddet arasında doğrudan bir ilişki yoktur. Sadece iki durum beraber gözlenmektedir. Çünkü ikisinin de aynı kaynaktan beslenebileceği iddia edilmektedir (Goldstein vd., 1989:651). Çün-

kü risk alan kişilik yapısı veya ortamlar (çevre/durum) hem madde kullanımını hem de şiddet davranışlarını teşvik edebilmektedir.

Calafat ve diğerlerinin (2011:49) yapmış olduğu çalışmada madde kullanmanın tek başına şiddete yöneltmediği, hangi ortamda ve kimlerle beraber tüketildiğinin daha belirleyici olduğu ortaya çıkmaktadır. Özellikle alkollü eğlence mekanlarındaki kavgaların bu ortamlar için de marjinal davranışlar olarak kabul edildiği, ancak bireylerin bu tür ortamlara arkadaşlarıyla beraber gitmesi ve elde ettiği sosyal sermaye ile daha fazla kavgaya karışabildiği veya silah taşıyabildiği görülmektedir.

Gençler arasında çeteleşme, suç ve madde kullanımı üzerine yapılan çalışmalarda çete üyesi olmadan önce bireylerin madde kullanma ve şiddet olaylarına karışma oranları düşükken, çete üyesi olduktan sonra bunlar arasında madde kullanımı, suç ve şiddet olayları belirgin derecede artmaktadır. Bu tür çalışmalarda gençlerin sadece benzer akranları ile bir araya gelmesinden kaynaklanan sapkın davranışlara ilave olarak, grup olmaktan kaynaklanan bir etki de söz konusudur (Gatti vd., 2005:1179).

Mağdur perspektifi ile değerlendirildiğinde ise, kişinin aşırı alkol tüketmesi veya partilerde farklı maddelerle kendinden geçmesi neticesinde bar, ev partileri veya eğlence mekânı gibi yerlerde şiddet suçlarından mağdur olması mümkündür. Çünkü bu ortamlardaki risk normal mekânlara göre daha yüksektir. Kişinin bu mekânlarda bulunması hem madde tüketmesini hem de mağdur olmasını kolaylaştırabilmektedir.

3.1. Cinsiyet

Şiddet içerikli davranışların erkekler arasında daha yaygın olduğu görülmektedir (Markowitz, 2005:23; Moore ve Stuart, 2005:175). Erkekler kamuya açık alanlarda, şiddet nedeniyle daha fazla mağdur olurken, kadınlar ise kapalı alanlarda ve tanıdıkları kişiler tarafından daha fazla mağdur edilmektedirler (Neale vd., 2005:395).

3.2. Yaş

Şiddet davranışının ortaya çıkması, diğer sapma davranışları için olduğu gibi yaş artışıyla pozitif bir ilişki içindedir. Ancak diğer dav-

ranışların aksine bu artış, diğer davranışlar gibi süreklilik arz etmemektedir. Özellikle ergenlik döneminin orta yaşlarında şiddet davranışlarındaki bir artış daha belirgin hale gelmektedir. Mesela, ortaokul öğrencileri arasındaki şiddet yaygınlığı ile 11.-12. sınıf öğrencileri arasındaki şiddet yaygınlığı arasında belirgin bir farklılık olmadığı görülmüştür (Rainone vd., 2006:247). Ancak madde kullanımını sınıf seviyesiyle karşılaştıracak olursak, sınıf düzeyi arttıkça kullanım yaygınlığı da artmaktadır (Ünlü ve Evcin, 2014a).

4. Yöntem

Araştırmaya 14 – 18 yaş grubundaki lise öğrencilerinden örneklem grubu olarak belirlenen 31.272 kişi katılmıştır. Çok basamaklı küme örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma, 2010 yılında İstanbul’da 31 ilçenin 28’inde, 154 okulda ve katmanlama (stratification) yöntemiyle tespit edilerek uygulanmıştır. Okullar, her ilçede alfabetik sıraya dizildikten sonra, birinci sıradakilerden başlayarak her 3 okuldan biri örneklem grubuna dâhil edilmiştir. Anket uygulaması Mayıs – Haziran aylarında yapılmıştır.

İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü (2010) verilerine göre 2010 yılında İstanbul’da 562 orta öğretim kurumu bulunmaktadır. Araştırma örnekleme mevcut evrenin dörtte birini temsil etmektedir. Bir başka ifadeyle her 4 liseden biri bu çalışmaya dâhil edilmiştir.

Öğrenci seçiminde ise, yine çok basamaklı küme örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Tespit edilen okullarda şubeler alfabetik sıraya göre dizilmiş ve A şubesinden başlanılarak her 3 şubeden biri örneklem grubuna dâhil edilmiştir. Ölçek 9, 10, 11 ve 12. şubelere uygulanmıştır. Örneklem grubuna giren sınıflardaki bütün öğrencilere anketler uygulanmıştır.

Araştırma anket formu geçmişte ülkemizde farklı illerde uygulanan ve güvenilirliği kabul edilen; Alkol ve Diğer Uyuşturucu Kullanımına Yönelik Avrupa Okul Anketi Projesi (ESPAD) ve Avrupa’da Gençlik Anketinden (Youth In Europe Survey -YIE) derlenerek hazırlanmıştır. Ankette demografik bilgiler, gençlerin ilgilendiği aktiviteler, aile, arkadaş ve çevre özellikleri, okul yaşantısı ile ilgili sorular, kendine zarar verme davranışı, öfke, şiddet davranışı ve eğilimi, suç ve madde kullanımı, ihmal ve istismar, hastalıklar, inti-

har, travma ve sağlık alanlarına dair sorular yer almaktadır (Ünlü vd., 2013).

Uygulama baştan sona okullardaki rehber öğretmenler tarafından gerçekleştirilmiş ve öncesinde anket uygulama süreciyle ilgili öğretmenlere bir bilgilendirme yapılmıştır. Anketler isim ve herhangi bir numara alınmadan doldurulmuş ve karışık olarak, kapalı bir zarf içinde toplanmıştır. Toplanan formların değerlendirilmesi optik okuyucu aracılığı ile yapılmıştır.

Ankette “relewin” ismiyle bir tuzak madde yer almıştır. Analiz sırasında bu maddeyi kullandığını işaretleyenlerin yanıtları güvenilir bulunmadığı için, bu formlar araştırmadan çıkarılmış ve değerlendirmeye alınmamıştır. Relewin isimli tuzak maddeyi işaretleyenlerin oranı % 1,2 (332 kişi) bulunmuştur. Bu oran kabul edilebilir bir sıklığı işaret etmektedir.

Anket içeriğinde bağımlılık yapıcı maddeler ile suç ve şiddet davranışlarının ölçümünde belirli maddeler araştırma kapsamına alınmıştır. Bu anlamda bağımlılık yapıcı maddelerden sigara, alkol, uçucu maddeler, esrar, ekstazi ve kokain maddeleri karşılaştırma kapsamında değerlendirilmiştir. Benzer şekilde şiddet davranışının ölçümünde ise; fiziksel şiddet uygulama ya da maruz kalmak, birini yumruklama, vurarak devirme, tekmeleme, tokatlama, boğazından tutma, şiddet kullanarak tehdit etme, cinsel yakınlığa/birleşmeye girmesi için zorlama gibi on adet farklı madde kullanılmıştır. Ayrıca şiddet içeren suç davranışının ölçümünde ise, değeri 3 sinema bile-tinden az ya da çok olan bir şeyleri çalmak, hırsızlık yapmak, hırsızlık yapmak için şiddet kullanmak, zorla bir araba/binaya girmek ya da hasar vermek gibi beş farklı madde kullanılmıştır.

Anket uygulaması sonucunda elde edilen verilerin istatistiksel analizleri SPSS 17 istatistiksel paket programıyla analize alınmıştır. Öncelikle çalışmaya katılan gençlerin demografik tanımlayıcı bilgileri verilmiş ve daha sonra değişkenler arası karşılaştırmalar yapılmıştır. Bağımlılık yapıcı maddeler, şiddet ve şiddet içerikli suç davranışlarını ölçen maddeler yedili likert tipinde ölçeklendirilmiştir. Bu anlamda maddeler sıklığı ölçmektedir. Anket maddelerinin davranışın sıklığını ölçmesi ve bağımlılık yapıcı maddelerle suç ve şiddet davranışının örneklem grubu içinde oran olarak az olması nedeniyle madde-

ler yedili likert tipi ölçeklendirilmeden “hiç” ve “en az bir kez” ikili şeklinde ölçeklendirilmiştir. Sonrasında ise kategorik ifadelerden oluşan değişkenler arasındaki farklılıklara ki-kare yöntemi ile bakılmıştır.

5. Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilerin % 46.6’sı (14477 kişi) erkek, % 53.4’ü (16581 kişi) kızdır. Sınıflara göre öğrenci dağılımlarına bakıldığında ise, öğrencilerin % 42.4’ü (13.175 kişi) 9.sınıfta, % 29.8’i (9.250 kişi) 10.sınıfta, % 25.8’i (7.988 kişi) 11.sınıfta ve % 2’si (615 kişi) 12.sınıfta eğitim görmektedirler.

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyetlerine göre şiddet davranışlarına yönelme durumları arasında anlamlı bir ilişki gözlenmiştir. Erkek öğrencilerin en az bir kez fiziksel şiddet davranışına yönelme oranları %30.5’i iken (3846 kişi); kızlarda bu oran %20.7’dir (3078 kişi). Fiziksel bir şiddet davranışına en az bir kez maruz kalma oranı ise cinsiyet açısından %15.6’ya (1962 kişi), %11.7’dir (1738 kişi). Benzer şekilde şiddet türleri (birini yumruklama, vurarak devirme, tekmeleme, tokatlama, boğazından tutma, şiddet kullanarak tehdit etme, cinsel yakınlığa/birleşmeye girmesi için zorlama) açısından da bakıldığında erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla oranda şiddet davranışına yöneldikleri saptanmıştır.

Öğrencilerin sınıf durumlarına göre şiddet davranışlarına yönelme durumları arasında da bazı şiddet türleri (birini yumruklama, vurarak devirme, tekmeleme, tokatlama ve boğazından tutma) için anlamlı bir ilişki gözlenmiştir. Aralarında anlamlı ilişki gözlenen şiddet türlerinin tamamı için öğrencilerin sınıf düzeyi arttıkça şiddet davranışına yönelme oranları azalmıştır. Örneğin 9.sınıftaki öğrencilerin %31.4’ü (3606 kişi) en az bir kez birini yumrukladığını belirtirken; bu oranlar 10.sınıfta %30’a (2384 kişi), 11.sınıfta %28.5’e (2034 kişi) ve 12.sınıfta %27.8’e (139 kişi) gerilemiştir.

Tablo 1.’de bağımlılık yapıcı maddelerin son 12 ayda fiziksel şiddet uygulama ve maruz kalma davranışlarına göre dağılımı karşılaştırıldığında tüm maddeler açısından anlamlı bir farklılık görülmüştür. Bağımlılık yapıcı herhangi bir maddeyi kullanan gençlerin fiziksel şiddet uygulama ya da fiziksel şiddete maruz kalma durum-

larının herhangi bir bağımlılık yapıcı maddeyi kullanmayan gençlere göre daha fazla olduğu saptanmıştır.

Tablo 1.'de bağımlılık yapıcı maddelerden herhangi birini en az bir kez kullanan gençlerin fiziksel şiddete maruz kalma yüzdeleri incelendiğinde; sigarada %19.5, alkolde %19.8, uçucu maddede %38.8, esrarda %38.5, ekstazide %37.4 ve kokainde %42.7'dir. Benzer şekilde bağımlılık yapıcı herhangi bir maddeyi en az bir kez kullanan gençlerin bir başkasına fiziksel şiddet uygulama yüzdelerine bakıldığında sigarada %35, alkolde %36.4, uçucu maddede %61.6, esrarda %62.9, ekstazide %59.1 ve kokainde %64.8'dir.

Yaş sınırlamaları dışında toplumda kullanımı yasal olan maddelerden, yasal olmayan madde kullanımlarına geçişte hem bir başkasına şiddet uygulama hem de şiddete maruz kalma riskinin arttığı gözlenmektedir. Yani toplumda, yasalarla satışı ve kullanımı yasak olan maddeleri kullanan gençlerin şiddet davranışına maruz kalma ve şiddet uygulama riskleri daha fazladır.

Tablo 2.'de bağımlılık yapıcı maddelerden herhangi birini en az bir kez kullanan gençlerin, şiddet türlerinden herhangi birini bir başkasına uygulama yüzdeleri incelendiğinde, bağımlılık yapıcı maddelerin tamamı için herhangi bir şiddet türünü uygulama risklerinin madde kullanmayan gençlere göre çok daha fazla olduğu saptanmıştır. Örneğin, bağımlılık yapıcı herhangi bir maddeyi en az bir kez kullanan gençlerin şiddet türlerinden, birine vurmak/tokatlamak davranışını uygulama yüzdelerine bakıldığında sigarada %50.6, alkolde %51.2, uçucu maddede %73.7, esrarda %74.2, ekstazide %74.1 ve kokainde %73'tür.

Tablo 2.'de görüldüğü gibi en dikkat çeken şiddet türleri cinsel davranışlardır. Diğer suç türlerinde kullanmayan ile kullanan arasındaki fark yüzdelik oranlar arasında iki ve üç kat arasında değişirken, cinsel davranışlarda ise özellikle satışı ve kullanımı yasak maddeler arasındaki bu fark sekiz kata kadar çıkmaktadır. Örneğin, kokain kullanmayan gençler arasında birini cinsel ilişkiye girmesi için zorlama davranışı % 6.3 iken, en az bir kez kokain kullanan gençler arasında ise %48.9'dur. Bu durum en az bir kez bağımlılık yapıcı herhangi bir maddeyi deneyen gençlerin şiddet türlerinden herhangi birini bir başkasına yönelik kullanma riskinin çok daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 2. Bağımlılık yapıcı maddelerin son 12 ayda şiddet türlerine göre değerlendirilmesi

Şiddet Türleri	Bağımlılık Yapıcı Maddeler																													
	Sigara				Alkol				Uçucu Madde				Esrar				Ekstazi Hap				Kokain									
	hiç Sayı	en az birkez %	hiç Sayı	en az birkez %	χ^2 (df=1)	hiç Sayı	en az birkez %	hiç Sayı	en az birkez %	χ^2 (df=1)	hiç Sayı	en az birkez %	hiç Sayı	en az birkez %	χ^2 (df=1)	hiç Sayı	en az birkez %	hiç Sayı	en az birkez %	χ^2 (df=1)										
Birini yumruklamak																														
<i>Hiç</i>	11724	78.5	6972	59.2	13537	75.6	5000	58.7	17874	71.1	203	34.6	17881	71.4	267	33.7	17902	70.7	148	39.2	17976	70.7	93	37.2						
<i>En az bir kez</i>	3211	21.5	4800	40.8	1164.74*	4380	24.4	3521	41.3	784.82*	7250	28.9	383	65.4	365.50*	7166	28.6	525	66.3	521.33*	7403	29.3	230	60.8	177.96*	7464	29.3	157	62.8	132.84*
<i>Toplam</i>	14935	100	11772	100	17917	100	8521	100	25124	100	586	100	25047	100	792	100	25305	100	378	100	25440	100	250	100						
Birine vurarak devirmek																														
<i>Hiç</i>	11918	80.2	7173	61.2	13683	76.8	5238	61.6	18295	73.0	203	34.7	18294	73.3	267	33.7	18350	72.7	129	35.1	18423	72.6	71	29.6						
<i>En az bir kez</i>	2938	19.8	4546	38.8	1170.86*	4122	23.2	3260	38.4	659.28*	6751	27.0	382	65.3	418.48*	6653	26.7	525	66.3	599.16*	6889	27.3	239	64.9	255.96*	6948	27.4	169	70.4	219.39*
<i>Toplam</i>	14856	100	11719	100	17805	100	8498	100	25046	100	585	100	24947	100	792	100	25239	100	368	100	25371	100	240	100						
Birini tekmelemek																														
<i>Hiç</i>	11457	77.4	6742	57.8	13175	74.3	4865	57.5	17486	70.1	180	31.1	17477	70.3	254	32.3	17540	69.7	118	31.6	17595	69.6	63	26.0						
<i>En az bir kez</i>	3352	22.6	4919	42.2	1160.47*	4561	25.7	3592	42.5	750.12*	7469	29.9	399	68.9	403.35*	7395	29.7	532	67.7	514.03*	7617	30.3	255	68.4	250.00*	7681	30.4	179	74.0	213.58*
<i>Toplam</i>	14809	100	11661	100	17736	100	8457	100	24955	100	579	100	24872	100	786	100	25157	100	373	100	25276	100	242	100						
Birine vurmak/tokatlamak																														
<i>Hiç</i>	10423	70.5	5736	49.4	11921	67.4	4114	48.8	15532	62.4	152	26.3	15530	62.7	202	25.8	15564	62.1	107	28.9	15615	62.0	63	27.0						
<i>En az bir kez</i>	4351	29.5	5872	50.6	1223.47*	5765	32.6	4319	51.2	835.18*	9345	37.6	425	73.7	310.60*	9245	37.3	580	74.2	435.07*	9514	37.9	263	71.1	169.29*	9586	38.0	170	73.0	119.08*
<i>Toplam</i>	14774	100	11608	100	17686	100	8433	100	24877	100	577	100	24775	100	782	100	25078	100	370	100	25201	100	233	100						
Birini boğazından tutmak																														
<i>Hiç</i>	11992	81.2	7258	62.7	13816	78.2	5273	62.8	18444	74.2	208	36.3	18456	74.6	258	33.3	18476	73.8	148	40.9	18566	73.8	73	32.2						
<i>En az bir kez</i>	2768	18.8	4312	37.3	1131.03*	3852	21.8	3126	37.2	690.19*	6405	25.8	365	63.7	412.28*	6295	25.4	517	66.7	654.39*	6556	26.2	214	59.1	197.85*	6598	26.2	154	67.8	199.65*
<i>Toplam</i>	14760	100	11570	100	17668	100	8399	100	24849	100	573	100	24751	100	775	100	25032	100	362	100	25164	100	227	100						
Birini şiddet kullanarak tehdit etmek																														
<i>Hiç</i>	12837	87.2	8289	72.0	14889	84.4	6062	72.7	20220	81.6	233	41.4	20200	81.9	334	43.5	20276	81.3	161	44.6	20363	81.2	79	34.8						
<i>En az bir kez</i>	1892	12.8	3228	28.0	948.83*	2754	15.6	2282	27.3	499.69*	4552	18.4	330	58.6	572.97*	4475	18.1	433	56.5	701.50*	4664	18.7	200	55.4	308.66*	4708	18.8	148	65.2	312.52*
<i>Toplam</i>	14729	100	11517	100	17643	100	8344	100	24772	100	563	100	24675	100	767	100	24940	100	361	100	25071	100	227	100						
Birini cinsel yakınlığa girmesi için zorlamak																														
<i>Hiç</i>	14207	95.4	10512	89.8	16861	94.6	7620	89.7	23490	93.8	400	68.5	23453	93.9	545	69.4	23623	93.6	242	65.2	23745	93.6	123	51.9						
<i>En az bir kez</i>	681	4.6	1199	10.2	320.16*	961	5.4	873	10.3	211.86*	1565	6.2	184	31.5	572.91*	1512	6.1	240	30.6	721.43*	1605	6.4	129	34.8	467.28*	1623	6.4	114	48.1	645.78*
<i>Toplam</i>	14888	100	11711	100	17822	100	8493	100	25055	100	584	100	24965	100	785	100	25228	100	371	100	25368	100	237	100						
Birini cinsel ilişkiye girmesi için zorlamak																														
<i>Hiç</i>	14281	95.5	10593	90.0	16968	94.7	7670	89.8	23611	93.9	396	67.8	23579	94.1	545	68.9	23744	93.8	240	64.9	23867	93.7	121	51.1						
<i>En az bir kez</i>	676	4.5	1182	10.0	310.243*	943	5.3	868	10.2	217.76*	1530	6.1	188	32.2	624.13*	1482	5.9	246	31.1	779.84*	1577	6.2	130	35.1	491.27*	1592	6.3	116	48.9	689.71*
<i>Toplam</i>	14957	100	11775	100	17911	100	8538	100	25141	100	584	100	25061	100	791	100	25321	100	370	100	25459	100	237	100						

* p<0.01

Tablo 3.'de bağımlılık yapıcı maddelerden herhangi birini en az bir kez kullanan gençlerin, şiddet içerikli suç türlerinden herhangi birini bir başkasına uygulama yüzdeleri incelendiğinde, bağımlılık yapıcı maddelerin tamamı için herhangi bir suç türüne yönelme risklerinin madde kullanmayan gençlere göre çok daha fazla olduğu saptanmıştır. Örneğin, bağımlılık yapıcı herhangi bir maddeyi en az bir kez kullanan gençlerin şiddet içerikli suç türlerinden, hırsızlık yapmak için şiddet kullanmak davranışını uygulama yüzdelerine bakıldığında sigarada %4.9, alkolde %5.1, uçucu maddede %23.2, esrarda %21.3, ekstazide %26.8 ve kokainde %38.3'tür.

Tablo 3.'de sigara ve alkol gibi maddelerde, kullanmayanlarla en az bir kez kullanan gençler arasındaki şiddet içerikli suç türlerinden herhangi birine yönelme riski, yüzdeler oranları arasındaki fark, iki ve üç kat arasında değişirken, diğer maddelerde ise bu fark yirmi kata kadar çıkmaktadır. Örneğin, sigara kullanmayan gençlerde hırsızlık yapmak için arabaya/binaya zorla girmek davranışına yönelme oranı %2.1 iken, en az bir kez sigara kullanan gençlerde bu oran %4.6'dır. Benzer şekilde diğer maddelere bakıldığında alkolde %2.4'e %4.7, uçucu maddede %1.8'e %19.6, esrarda %1.7'ye %17.9, ekstazide %1.8'e %24.1 ve kokainde ise %1.8'e %37 şeklindedir.

Tablo 3. Bağımlılık yapıcı maddelerin son 12 ay içinde farklı suç türlerine göre değerlendirilmesi

Suç Türleri	Bağımlılık Yapıcı Maddeler																													
	Sigara				Alkol				Uçucu Madde				Esrar				Ekstazi Hap				Kokain									
	hiç	en az birkez	χ^2 (df=1)		hiç	en az birkez	χ^2 (df=1)		hiç	en az birkez	χ^2 (df=1)		hiç	en az birkez	χ^2 (df=1)		hiç	en az birkez	χ^2 (df=1)											
Sayı	%	Sayı			%	Sayı			%	Sayı			%	Sayı			%	Sayı			%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%			
Değeri 3 sinema biletinden az olan bir şeyi çalmak																														
<i>Hiç</i>	14693	98.2	11218	94.9	17606	97.9	8102	94.6	25003	97.3	467	77.6	24952	97.4	645	78.3	25164	97.2	290	74.7	25295	97.2	165	66.8						
<i>En az bir kez</i>	263	1.8	599	5.1	385	2.1	463	5.4	200.194*	688	2.7	135	22.4	756.49*	653	2.6	179	21.7	962.50*	715	2.8	98	25.3	644.93*	726	2.8	82	33.2	758.86*	
<i>Toplam</i>	14956	100	11817	100	17991	100	8565	100	25691	100	602	100	25605	100	824	100	25879	100	388	100	26021	100	247	100						
Değeri 3 sinema biletinden fazla olan bir şeyi																														
<i>Hiç</i>	14650	97.4	11188	94.6	17529	97.1	8117	94.5	25040	97.6	456	77.0	24983	97.7	626	76.3	25176	97.5	279	73.0	25321	97.5	145	60.4						
<i>En az bir kez</i>	387	2.6	636	5.4	142.19*	531	2.9	470	5.5	103.30*	622	2.4	136	23.0	871.47*	578	2.3	194	23.7	1280.53*	658	2.5	103	27.0	796.20*	658	2.5	95	39.6	1170.26*
<i>Toplam</i>	15037	100	11824	100	18060	100	8587	100	25662	100	592	100	25561	100	820	100	25834	100	382	100	25979	100	240	100						
Hırsızlık yapmak için şiddet kullanmak																														
<i>Hiç</i>	14686	97.8	11215	95.1	17571	97.5	8133	94.9	25131	98.1	458	76.8	25049	98.2	635	78.7	25275	98.0	276	73.2	25406	98.0	145	61.7						
<i>En az bir kez</i>	325	2.2	581	4.9	154.12*	445	2.5	438	5.1	126.09*	493	1.9	138	23.2	1117.79*	464	1.8	172	21.3	1260.78*	526	2.0	101	26.8	973.76*	527	2.0	90	38.3	1330.43*
<i>Toplam</i>	15011	100	11796	100	18016	100	8571	100	25624	100	596	100	25513	100	807	100	25801	100	377	100	25933	100	235	100						
Hırsızlık yapmak için araba/binaya zorla																														
<i>Hiç</i>	14702	97.9	11238	95.4	17583	97.6	8155	95.3	25125	98.2	472	80.4	25035	98.3	660	82.1	25291	98.2	290	75.9	25429	98.2	150	63.0						
<i>En az bir kez</i>	311	2.1	544	4.6	138.49*	431	2.4	401	4.7	100.65*	453	1.8	115	19.6	858.04*	429	1.7	144	17.9	961.64*	475	1.8	92	24.1	877.66*	476	1.8	88	37.0	1379.40*
<i>Toplam</i>	15013	100	11782	100	18014	100	8556	100	25578	100	587	100	25464	100	804	100	25766	100	382	100	25905	100	238	100						
Size ait olmayan bir şeye hasar vermek tahrip																														
<i>Hiç</i>	14393	95.8	10664	90.3	17208	95.3	7670	89.4	24348	95.0	382	64.1	24267	95.1	544	67.6	24462	94.7	247	66.6	24568	94.6	130	55.3						
<i>En az bir kez</i>	632	4.2	1148	9.7	324.52*	848	4.7	906	10.6	325.41*	1287	5.0	214	35.9	1029.91*	1248	4.9	261	32.4	1094.44*	1362	5.3	124	33.4	541.59*	1389	5.4	105	44.7	669.76*
<i>Toplam</i>	15025	100	11812	100	18056	100	8576	100	25635	100	596	100	25515	100	805	100	25824	100	371	100	25957	100	235	100						

* p<0.01

6. Tartışma

Bu çalışmada madde kullanım davranışının, bağımlılık yapıcı farklı maddeler yönüyle, suç ve şiddet arasındaki ilişkisi incelenmiştir. Literatürde ve okul tabanlı olarak elde edilen bulgulara göre madde kullanımı ile suç ve şiddet arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu da bize madde kullanımının yalnızca suça neden olmadığı, tek başına olmasa da, aynı zamanda şiddet davranışına da sebep olabildiğini göstermektedir.

Şiddet içerikli davranışların literatürde birçok çalışmada (Markowitz, 2005:23; Moore ve Stuart, 2005:175) erkekler arasında daha yaygın olduğu belirtildiği gibi, bu çalışma kapsamında da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Erkek öğrencilerin farklı şiddet türlerine yönelme risklerinin kız öğrencilere göre daha fazla olduğu saptanmıştır.

Araştırma kapsamında öğrencilerin sınıf düzeyleri farklı şiddet türleri açısından incelendiğinde, sınıf düzeyi arttıkça bazı şiddet türlerinin (birini yumruklama, vurarak devirme, tekmeleme, tokatlama ve boğazından tutma) anlamlı düzeyde azaldığını ortaya koymuştur. Literatürde ise sınıf düzeyi ile şiddet davranışına yönelme riski arasında belirgin bir farklılık olmadığı görülmüştür (Rainone vd., 2006:247).

Yapılan çalışmada gençler arasında son 12 ay içinde fiziksel şiddet uygulama ve fiziksel davranışlara maruz kalma oranları herhangi bir maddeyi kullanmayan gençlere göre çok daha fazla çıkmıştır. Literatürde de belirtildiği gibi, madde kullananlar arasında şiddet olaylarına karışma oranı normal popülasyona göre çok daha yüksektir. Mesela Neale ve diğerlerinin bağımlılık tedavisi gören kişiler üzerinde yaptığı çalışmada hastaların yaklaşık beşte biri (%18) son üç ayda bir saldırganlık davranışında bulduklarını, dörtte birinin (%25) son altı ayda şiddete maruz kalarak mağdur olduklarını ve %6'sının aynı zamanda hem mağdur hem de fail olduklarını tespit etmişlerdir (Neale vd., 2005). Aynı şekilde bağımlılık yapıcı maddeler açısından şiddet türleri değerlendirildiğinde, Tablo 2'de görüldüğü gibi, sekiz farklı şiddet türünde de kullanım davranışını sergileyen gençlerde kullanmayanlara göre, son 12 ay içinde şiddet davranışına yönelme oranlarının daha fazla olduğu gözlenmiştir.

Literatür taramasında sigaranın farmakolojik etkilerinden dolayı bireylerin şiddete yönelmesi üzerinde çok fazla çalışma bulunmaktadır. Ancak çalışmamız kapsamında en az bir kez sigara kullanan gençlerin kullanmayan gençlere göre daha fazla şiddet ve şiddet içerikli suç davranışına yöneldikleri saptanmıştır. Bu ilişkinin sigaranın farmakolojik özelliklerinden çok kullananların yaşam tarzı gibi çevresel/durumsal şartlardan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Alkol açısından yapılan çalışmalarda olduğu gibi, çalışmamızda da gençler arasında alkol kullanım davranışı sergileyen kişilerde kullanmayanlara göre daha fazla şiddet ve şiddet içerikli suç davranışına yönelme söz konusudur.

Öğrencilere yönelik yapılan çalışmamızda, en az bir kez esrar kullananların kullanmayanlara göre, farklı şiddet türlerine yönelme risklerinin, 2,5 kat daha fazla olduğu saptanmıştır. Literatür taramasında ise esrar kullanımı ile şiddet arasında bazı araştırmalar bir ilişkinin olmadığını iddia ederken, bazıları ise var olduğunu savunmaktadır. Arseneault ve diğerlerinin (2000:979) yapmış olduğu araştırma sonuçlarına göre esrar kullananların kullanmayanlara göre 3.8 kat daha fazla şiddet eylemleri sergiledikleri tespit edilmiştir.

Kokain ve sentetik uyarıcılar gençler üzerinde daha kuvvetli etkiye sahiptir ve kullananların yetişkinlere göre daha fazla şiddet eylemleri sergilediği görülmektedir. Çalışmamızda da kokain ve ekstazi kullanımı açısından bakıldığında, kullanan gençlerin şiddet ve şiddet içerikli suç davranışlarına daha fazla yöneldikleri saptanmıştır. Ayrıca en az bir kez kokain kullananlar hem ekstazi hem de diğer maddeleri kullananlardan daha fazla şiddet ve şiddet içerikli suç davranışına yönelmişlerdir.

Madde kullanımıyla suç arasındaki ilişki beş farklı suç türü açısından değerlendirilmiş ve bağımlılık yapıcı maddelerden herhangi birini en az bir kez kullanan gençlerin kullanmayanlara göre, son 12 ay içinde, daha fazla oranda şiddet içerikli suç davranışına yöneldikleri saptanmıştır.

Genel olarak Tablo 1., Tablo 2. ve Tablo 3.'de görüldüğü gibi bağımlılık yapıcı maddelerden herhangi birinin en az bir kez kullanımı şiddet ve şiddet içerikli suç davranışlarını artırmaktadır.

7. Araştırmanın Sınırlılığı

Bu çalışma İstanbul genelindeki lise öğrencilerine yönelik uygulandığından yapılan değerlendirmeler, okula gitmeyen, okulu bırakan ya da yetişkin olarak nitelendirilen kesimi kapsamamaktadır.

Araştırmalarda bu ilişkinin boyutuyla ilgili en çok tartışılan hususların başında hangi kavramın hangisine sebep olduğudur. Madde kullanımına sebep olan caydırıcı çevrenin olmaması, sert disiplin, ailenin saldırgan tutumları, aile gözetiminin olmaması gibi göstergeler aynı zamanda şiddet davranışına sebep olan göstergelerdir. Literatür taramasında sıklıkla bu iki kavramın birbirine geçmiş kavramlar olduğuna vurgu yapılmaktadır (Boles ve Miotto 2003:156).

Bu iki konseptin temel sorunu birbirini açıklayabilme oranının düşük olmasıdır. Şiddete neden olan bütün göstergelerin içinde, madde kullanımı kontrol edilerek analiz edildiğinde, madde bağımlılığı ile şiddet arasında halen bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Ancak bu ilişkinin istatistiksel olarak çok düşük olduğu görülmektedir (Neale, Bloor ve Weir 2005:400, Rainone vd., 2006:252).

Bu kapsamda lise öğrencilerine yönelik uygulanan bu çalışmada, bağımlılık yapıcı maddelerin ilgili şiddet ve şiddet içerikli suç davranışlarına yönelme durumları karşılaştırma yönüyle sadece ele alınmıştır. Çevresel şartlar açısından ek bir değerlendirmede bulunulmamıştır. Bu anlamda yapısal modellere göre, aynı sosyoekonomik koşulların etkisinde kalanların benzer davranışlar gösterdiği ve sosyal kontrolün azalmasıyla gençlik sorunlarının artacağı belirtilmiştir (Ennet vd., 1997). Bunun yanında, gençlerin okula olan bağlılık düzeyinin artmasıyla, madde kullanımı, şiddet ve şiddet içerikli suça yönelme tutumunu gösterme olasılığı azalmaktadır. Bu nedenle çevresel faktörlerin önemi de göz ardı edilmemelidir.

Goldstein'in formüle ettiği madde kullanımının şiddete neden olan 3 ayağı üzerine yapılan ampirik araştırmalarda farmakolojik özelliklerin diğer boyutlara göre şiddete yöneltmede daha etkin olduğu, özellikle legal maddelerden alkol tüketmenin ilerleyen yıllarda, kişilerin şiddete yönelmesinde veya şiddet mağduru olmasında etkili olduğu görülmektedir (Weiner et al. 2005). Lise öğrencilerine yönelik uygulanan bu çalışmada da farmakolojik yön bu nedenle daha ön planda tutulmuştur.

Sonuç ve Öneriler

Madde kullanımı ile şiddet ve şiddet içerikli suç davranışı arasındaki beklenen pozitif ilişkinin nedensellik boyutu konusunda yapılan araştırmalar, bizleri kesin bir yargıya varmaktan alıkoymaktadır (Markowitz, 2005:20). Buna ek olarak farmakolojik açıdan madde kullanımının olduğu gruplarda şiddet ve şiddet içerikli suç davranışlarına yönelme ve bu durum nedeniyle mağdur olmanın daha fazla olduğu gözlenmektedir. Bu nedenle madde kullanımına yönelmeme noktasında, bireyden başlayarak toplumun farklı katmanlarını oluşturan farklı hedef kitlelerine yönelik önleme tabanlı çalışmaların geliştirilmesine ve yürütülmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Gençleri şiddet ve madde kullanımından uzak tutmak için hangisinin diğerine etki ettiğini bilmek kadar, her ikisinin de ortadan kalkması için şiddet ve madde kullanımının yaygın olduğu ortamlarda gençleri her ikisinden de uzak tutmak için her iki soruna yönelik müdahale yöntemlerinin ve ilgili grupların sağaltımlarının yapılandırılması gerekmektedir (Limbos vd. 2007).

Madde kullanımının ve bağımlılığının geliştiği gruplarda, tedavi ve rehabilitasyon sisteminin geliştirilmesine, arttırılmasına, zarar azaltımı ve yasal anlamdaki çalışmalarla toplumsal bütünleşme adına, bağımlı gençlerin tekrar topluma kazandırılmasına yönelik çalışmaların hazırlanmasına ihtiyaç vardır.

Ekonomik teoriler çerçevesinde madde kullanımı ve sonrasında gelişen şiddet ve şiddet içerikli suç davranışlarının azaltılmasında arzla mücadele anlamında kolluk kuvvetlerinin teknik ve personel anlamında güçlendirilmesi, ulusal anlamda politikalar ve yasal düzenlemelerin oluşturulması gerekmektedir.

Çevresel ve durumsal faktörler açısından bakıldığında da, sosyal çevrenin temel olarak madde kullanımı, suç ve şiddet davranışına yönlendirmede etkili olduğu vurgulandığından buna yönelik sosyal tabanlı uygulamalar geliştirilmesine de ihtiyaç duyulmaktadır.

Kaynakça

Aliaskarov, Bekchoro, Erlan Bakiev and İsmet Kaplan. 2010. "The Relationship between Crime and Multiple Drug and Alcohol Use: The Case of USA." *Turkish Journal of Police Studies Vol: 12 (4)* 12(4),pp:51-74.

Arseneault, Louise, Terrie E. Moffitt, Avshalom Caspi, Pamela J. Taylor and Phil A. Silva. 2000. "Mental Disorders and Violence in a Total Birth Cohort,pp: Results from the Dunedin Study." *Archives of General Psychiatry* 57(10),pp:979-86.

Boles, Sharon M. and Karen Miotto. 2003. "Substance Abuse and Violence, pp: A Review of the Literature." *Aggression and Violent Behavior* 8(2),pp:155-74.

Calafat, Amador, Alejandro Mantecón, Montse Juan, Daniel Adrover-Roig, Nicole Blay and Flora Rosal. 2011. "Violent Behaviour, Drunkenness, Drug Use, and Social Capital in Nightlife Contexts." *Psychosocial Intervention/Intervencion Psicosocial* 20(2),pp:45-51.

Chaloupka, Frank J., Michael Grossman, Warren K. Bickel and Henry Saffer. 1999. "Introduction to" the Economic Analysis of Substance Use and Abuse: An Integration of Econometrics and Behavioral Economic Research"." Pp. 1-14 in *The Economic Analysis of Substance Use and Abuse: An Integration of Econometrics and Behavioral Economic Research*: University of Chicago Press.

Chermack, Stephen T., Andy Grogan-Kaylor, Brian E. Perron, Regan L. Murray, Peter De Chavez and Maureen A. Walton. 2010. "Violence among Men and Women in Substance Use Disorder Treatment: A Multi-Level Event-Based Analysis." *Drug and alcohol dependence* 112(3),pp:194-200.

Cook, Philip J. and Michael J. Moore. 1993. "Economic Perspectives on Reducing Alcohol-Related Violence." *Alcohol and interpersonal violence: Fostering multidisciplinary perspectives*, 24,pp:193-211.

Ennett ST., Flewelling RL., Lindrooth RC., and Norton EC. 1997. "School and Neighborhood Characteristics Associated with School Rates of Alcohol, Cigarette, and Marijuana Use." *Journal of Health Social Behavior*, 38,pp:55-71.

Friman, H. Richard. 2009. "Drug Markets and the Selective Use of Violence." *Crime, law and social change* 52(3),pp:285-95.

Gatti, Umberto, Richard E. Tremblay, Frank Vitaro and Pierre McDuff. 2005. "Youth Gangs, Delinquency and Drug Use: A Test of the Selection, Facilitation, and Enhancement Hypotheses." *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46(11),pp:1178-90.

Goldstein, Paul J. 1985. "The Drugs/Violence Nexus: A Tripartite Conceptual Framework." *Journal of Drug Issue* (15),pp:493-506.

Goldstein, Paul J., Henry H. Brownstein, Patrick J. Ryan and Patricia A. Bellucci. 1989. "Crack and Homicide in New York City, 1988: A Conceptually Based Event Analysis." *Contemporary Drug Problems*, 16,pp:651-87.

Haggård-Grann, Ulrika, Johan Hallqvist, Niklas Långström and Jette Möller. 2006. "The Role of Alcohol and Drugs in Triggering Criminal Violence: A Case-Crossover Study*." *Addiction*, 101(1),pp:100-08.

Hedtke, Kristina A., Kenneth J. Ruggiero, Monica M. Fitzgerald, Heidi M. Zinzow, Benjamin E. Saunders, Heidi S. Resnick and Dean G. Kilpatrick. 2008. "A Longitudinal Investigation of Interpersonal Violence in Relation to Mental Health and Substance Use." *Journal of consulting and clinical psychology*, 76(4),pp:633-47.

Hoaken, Peter N. S. and Sherry H. Stewart. 2003. "Drugs of Abuse and the Elicitation of Human Aggressive Behavior." *Addictive behaviors*, 28(9),pp:1533-54.

Inandi, Tacettin, Cahit Öxer, Asena Akdemir, Sabahat Akoğlu, Cenk Babayigit, Ebru Turhan and Özlem Sangün. 2009. "Violence, Psychological Features, and Substance Use in High School Students in Hatay: A Cross-Sectional Study." *Medical Journal of Trakya University/Trakya Universitesi Tıp Fakültesi Dergisi* 26(3).

Kliwer, Wendy, Lenn Murrelle, Elizabeth Prom, Melva Ramirez, Patricia Obando, Luis Sandi and Maria del Carmen Karenkeris. 2006. "Violence Exposure and Drug Use in Central American Youth: Family Cohesion and Parental Monitoring as Protective Factors." *Journal of Research on Adolescence*, 16(3),pp:455-78.

Kuhns, Joseph B. and Tammatha A. Clodfelter. 2009. "Illicit Drug-Related Psychopharmacological Violence: The Current Understanding within a Causal Context." *Aggression and Violent Behavior* 14(1),pp:69-78.

Limbos, Mary Ann, Linda S. Chan, Curren Warf, Arlene Schneir, Ellen Iverson, Paul Shekelle and Michele D. Kipke. 2007. "Effectiveness of Interventions to Prevent Youth Violence: A Systematic Review." *American Journal of Preventive Medicine* 33(1),pp:65-74.

Lowry, Richard, Lisa R. Cohen, William Modzeleski, Laura Kann, Janet L. Collins and Lloyd J. Kolbe. 1999. "School Violence, Substance Use, and Availability of Illegal Drugs on School Property among Us High School Students." *Journal of School Health* 69(9),pp:347-55.

MacDonald, Sheila, P. Erickson, Samantha Wells, A. Hathaway and B. Pakula. 2008. "Predicting Violence among Cocaine, Cannabis, and Alcohol Treatment Clients." *Addictive behaviors* 33(1),pp:201-05.

Markowitz, Sara. 2005. "Alcohol, Drugs and Violent Crime." *International Review of Law and Economics* 25(1),pp:20-44.

Moore, Todd M. and Gregory L. Stuart. 2005. "A Review of the Literature on Marijuana and Interpersonal Violence." *Aggression and Violent Behavior* 10(2),pp:171-92.

Neale, Joanne, Michael Bloor and Christopher Weir. 2005. "Problem Drug Users and Assault." *International Journal of Drug Policy* 16(6), pp:393-402.

Rainone, Gregory A., James W. Schmeidler, Blanche Frank and Robinson B. Smith. 2006. "Violent Behavior, Substance Use, and Other Delinquent Behaviors among Middle and High School Students." *Youth Violence and Juvenile Justice* 4(3),pp:247-65.

Reuter, Peter. 2009. "Systemic Violence in Drug Markets." *Crime, law and social change* 52(3),pp:275-84.

Rodriguez, Olga R. and Porfirio Ibarra Ramirez. 2012, "49 Headless Bodies Dumped on North Mexico Highway". Retrieved 05.06, 2013 (<http://news.yahoo.com/49-headless-bodies-dumped-north-mexico-highway-225844950.html>).

Sullivan, Terri N., Eva M. Kung and Albert D. Farrell. 2004. "Relation between Witnessing Violence and Drug Use Initiation among Rural Adolescents: Parental Monitoring and Family Support as Protective Factors." *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology* 33(3), pp:488-98.

Swahn, Monica H. and John E. Donovan. 2006. "Alcohol and Violence: Comparison of the Psychosocial Correlates of Adolescent Involvement in Alcohol-Related Physical Fighting Versus Other Physical Fighting." *Addictive behaviors* 31(11),pp:2014-29.

Tuckman, Jo. 2012. "Mexican Drug Cartel Massacres Have Method in Their Brutal Madness." in *The Guardian*.

Ünlü, A. ve Evcin, U. 2014a. "2008 ve 2010 yılların arasında bağcılar ilçesinde gençler arasında madde kullanım yaygınlığı, risk ve koruma faktörlerinin değerlendirmesi (Evaluation Of Prevalence Of Substance Use, Risk And Protective Factors Between 2008 And 2010 In Bağcılar, Istanbul)." *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.

Ünlü, A., Evcin, U., Dalkılıç, A. and Pumariaga, Andres J. 2014b. "Substance Use Prevalence according to Public High School Types in Istanbul." *Addictive Disorders & Their Treatment*. 13(2),pp: 75-86. doi,pp: 10.1097/ADT.0b013e31829111b6

Ünlü, A., Evcin, U., Yılmaz, H. B. & Dalkılıç, A. 2013. "İstanbul devlet liselerinde suç ve şiddet yaygınlığı: Okul türlerinin karşılaştırılması. (The prevalence of crime and violence in Istanbul public high schools: comparison of school types)" *Anadolu Psikiyatri Dergisi (Anatolian Journal of Psychiatry)*, 14 (2),pp:152-160

Vaughn, Michael G., Qiang Fu, Brian E. Perron, Amy S. B. Bohnert and Matthew O. Howard. 2010. "Is Crack Cocaine Use Associated with Greater Violence Than Powdered Cocaine Use? Results from a National Sample." *The American journal of drug and alcohol abuse* 36(4),pp:181-86.

Vermeiren, Robert, Mary Schwab-Stone, Dirk Deboutte, Peter E. Leckman and Vladislav Ruchkin. 2003. "Violence Exposure and Substance Use in Adolescents: Findings from Three Countries." *Pediatrics* 111(3),pp:535-40.

Vitale, Salvatore and Dike van de Mheen. 2006. "Illicit Drug Use and Injuries: A Review of Emergency Room Studies." *Drug and alcohol dependence* 82(1),pp:1-9.

Weiner, Michelle D., Steve Sussman, Ping Sun and Clyde Dent. 2005. "Explaining the Link between Violence Perpetration, Victimization and Drug Use." *Addictive behaviors* 30(6),pp:1261-66.

Werb, Dan, Greg Rowell, Gordon Guyatt, Thomas Kerr, Julio Montaner and Evan Wood. 2011. "Effect of Drug Law Enforcement on Drug Market Violence: A Systematic Review." *International Journal of Drug Policy* 22(2),pp:87-94.